

Sportsmetaforer og metaforer i sporten

Af Claus Nielsen og Inger Marie Keld, VUC & hf Nordjylland

”Du må ikke bedrive metafor”
”Kun en tåbe frygter ikke metaforen”
(Per Højholt)

Introduktion

Et centralt element i danskfaget er troper. Troper er ord der bruges i overført betydning, og det vil sige at der her i særlig grad er tale om billedsprog. Billedsprog er centralt i stilistikken, og vi bruger billedsprog i dagligdagen i en lang række sammenhænge. Endvidere er billedsprog centralt i skønlitteraturen – ikke mindst i lyrikken. Billedsprog indgår i alle danskfagets tre stofområder, og det er derfor et vigtigt danskfagligt element at undervise i.

I beskrivelse af sportsbegivenheder – både mundtlig og skriftlig – er der meget ofte en udstrakt brug af billedsprog. Det gælder både sammenligninger og metaforer. Sportsartikler er således en håndterlig måde at introducere til og undervise i billedsprog og metaforer på. Mandagsaviserne har som regel meget sportsstof, og det vil sandsynligvis heri være muligt at finde en hel del metaforer.

Mål

Målet med forløbet er overordnet at få øje på metaforbrug og skabe en bevidsthed om hvordan metaforen er central i stilistikken. Endvidere er det et vigtigt mål at gøre det klart at metaforbrug ikke er neutral. Der siges altid ’mere’ med brug af metaforer, og dette ’mere’ er vigtigt at kunne få øje på idet der ofte ligger meget ekstra betydning i metaforen. Det er vigtigt at elever /kursister ikke blot finder og registrerer metaforer. De skal også analysere metaforerne med henblik på at afdække hvilken betydning der overføres. Det kan endvidere være givtigt at de vurderer kvaliteten af metaforbrugen.

Intro til sportsmetaforer og sportsmetaforer i dagligdags sproget

Billedsprog og herunder metaforer er sproglige billeder der skal lette forståelsen af noget ofte abstrakt eller forstærke og tydeliggøre betydningen af noget man vil sige/forklare. Ved en sammenligning markerer ”som” direkte at noget minder om noget andet. I ”Himlen er grå som bly” vil man forstærke indtrykket af den mørke himmel ved at sammenligne med den mørkegrå farve bly har. Men man forstærker udtrykket yderligere fordi bly også er tungt. Man får på den måde formidlet fornemmelsen af en både mørk og tung himmel.

Metaforen markerer ikke direkte at der er tale om et billede med ekstra betydning. Man kan sige at metaforen ’skjuler’ at der overføres betydning. Det er dette ’skjulte’ det er vigtigt at elever og kursister får øje på.

Indimellem skaber metaforbrugen et semantisk skema hvor metaforerne henter betydning fra det samme betydningsfelt. I en sportsartikel om Horsens superligahold i fodbold (Nordjyske Stiftstidende d. 12/8 2012) hedder det at ”Horsens kom på besøg torsdag aften med deres frygtindgydende luftartilleri. Tre gange lyste ned danskerne fra luften ...” Og det hedder videre at ”Aab skal have respekt for det østjyske luftvaffe.”

Her skabes et lille semantisk mønster der handler om luftkrig og 2. verdenskrig. Man kan overveje hvilken ekstra betydning der overføres, når Horsens sammenlignes med tysk krigsførelse under 2. verdenskrig. Er det f.eks. en sammenligning med tyske Stuka-bombere der bomber polske byer under blitz-krigen ("lyner")? Hvis det er det, tillægges Horsens nogle negative konnotationer. I fodbold taler man om ""forsvar" og "angreb". Det er også betegnelser fra krig, og dermed udvides det lille semantiske krigs-mønster fra artiklen. Det her nævnte lille eksempel kan endvidere give anledning til at overveje om der er sammenhæng i metaforbrugen. Fodboldholdet Horsens er i artiklen "Luftwaffe" (det tyske luftvåben under 2. verdenskrig), og de har et "frygtindgydende luftartilleri". Her er imidlertid tale om en selvmodsigelse. Luftwaffe angreb (bombede) fra luften mens et luftartilleri stod på jorden og skød efter angribende fly. Et luftartilleri er altså et forsvarsvåben. I artiklen bliver Horsens således både angribere fra luften og forsvarere på jorden på én og samme tid. Det hænger ikke sammen metaforisk.

Sportsartikler kan naturligvis skabe en række andre semantiske skemaer, og det giver god mening at søge at afdække disse. Dels fordi det skaber bevidsthed om semantiske mønstre generelt, og dels fordi der ofte ligger ekstra betydningslag i de semantiske mønstre. Desuden kan en nøjere analyse af metaforbrugen åbne øjnene for at der i metaforbrug kan være tale om selvmodsigelser, uklarheder og usikker betydningsdannelse.

Den daglige sprogbrug er fyldt med billedsprog og ikke mindst metaforer. I virkeligheden kan vi ikke formulere os ret meget uden at vi gør brug af metaforer. Vi kan "tabe tråden" og have brug for at få det "skåret ud i pap". Vi kan være på "dybt vand", og vi kan være "nede", og derfor har vi brug for at være "oppe på beatet" og komme i "omdrejninger". En del af dagligdags-metaforerne er hentet fra sportsverdenen. Og man kan overveje om ikke stadig flere af dagligdagens metaforer kommer fra sporten. Om personer der skal tage sig sammen, kan man sige at de skal se at "komme ind i kampen". Og efter at Bjarne Riis var gået "ned" på en bjergetape og fortalte at han var gået "sukkerkold", er udtrykket blevet hvermandseje så også ikke-sportsfolk kan gå "sukkerkold" hvis de er uoplagte.

Ikke mindst inden for politik og politisk debat er der udstrakt brug af sportsmetaforer. Regeringslederen kan "sætte et nyt hold". En politiker/debattør kan "lave selvmål", og det kan måske være efter at "kæden er hoppet af". En politiker/et parti kan have "den gule førertrøje på" i de seneste meningsmålinger; de er måske så langt foran de andre at de er "gået i udbrud", og på baggrund af succesen kan man "ikke få armene ned". Man kan også være "bagud på point", og man kan måske ligefrem være "groggy". Osv. osv. En relativ ny (og nu ganske udbredt) metafor er "på den korte og på den lange bane". Det må være en metafor der har afløst udtrykket "på kort og på lang sigt". (Og hvad mon det er for en bane der er tale om?) Spørgsmålet er hvorfor der er sket denne ændring, og det fører videre til overvejelser over hvorfor der er så mange sportsmetaforer i politikersproget. Der er ingen tvivl om at sportsmetaforer giver en retorisk gevinst.

Sportsverdenen er nem at forstå. Det er en overskuelig verden med faste og klare regler. Denne klarhed og overskuelighed lægger man ned over emner der er mere komplicerede. Det er nemt at forstå at en partileder må "skifte ud på holdet og sætte friske kræfter ind". Men dette kan måske dække over politisk uenighed eller personlige uoverensstemmelser. Dette tilslører sportsmetaforen imidlertid. Endvidere konnoterer sport kraft, ungdom, styrke, vilje osv. Og disse betydninger lægger man ned over det man siger noget om, og får dermed en retorisk gevinst.

Endvidere kan man overveje sportens rolle i det senmoderne samfund. Sport fylder meget og stadig mere på tv. Det er blevet et af de mange tv-kanalers store konkurrenceparametere. Hvilken rolle spiller det for brugen af sportsmetaforer? Og måske er der også et kønsaspekt? Er det i særlig grad mænd der ser sport, og får det betydning for brugen af billedsprog?

Arbejdet med metaforer i sporten og sportsmetaforer kan endvidere give anledning til at tale om slidte/døde metaforer (også en metafor!). Den hyppige brug af visse sportsmetaforer svækker kraften af metaforerne, og den retoriske gevinst går tabt. Sådan er det også med metaforbrug generelt. Og det kan give anledning til at man overvejer om en bestemt metaforbrug kan give en retorisk gevinst. Når f.eks. politikere taler om at nu skal man se at "komme i arbejdstøjet", er det en slidt metafor der har mistet den kraft den havde da den var ny.

Forløbets dele

1. Intro til billedsprog og især metaforer

I første del introduceres til billedsprog og især metaforer. Det er vigtigt at betone at metaforen ikke kun er et sprogligt billede, men at den også fører betydning fra ét område til det der beskrives (man taler også om kildeområde og målområde). Det kan i den sammenhæng være givtigt at introducere til begreberne denotation og konnotation og forklare at metaforen ofte skaber en række konnotationer på det den beskriver.

2. Billedsprog og metaforer i sportsartikler

I grupper arbejdes der med at finde metaforer i sportsartikler. Det er vigtigt at grupperne går i dybden med analyse af de metaforer der findes: Hvilke betydninger overfører metaforerne, hvilke konnotationer er der tale om, og skabes der semantiske mønstre? I en tolkning skal man overveje hvilken ekstra betydning der skabes med metaforbrugen, og hvilken kvalitet brugen af metaforer har (giver metaforerne større forståelse eller skabes der forvirring?).

3. Sportsmetaforer i dagligdagen

En stor del af dagligsprogets metaforbrug er hentet i sportens verden. Man kan have den gule førertrøje på, og efter en succesfuld oplevelse kan man ikke få armene ned. Måske sad den lige i trekant efter at den lå til højrebænet. Imidlertid kan kæden også ryge af, og man kan lave selvmål. I grupper skal elever/kursister finde sportsmetaforer i andre artikler end sportsartikler. De skal forklare hvordan de pågældende sportsmetaforer virker, og om metaforerne giver en yderligere forståelse af det der forklares, eller om der sker det modsatte.

4. Sportsmetaforers betydning

Sluttelig skal grupperne overveje brugen af de sportsmetaforer de har fundet. Hvorfor er der i de pågældende tilfælde brugt sportsmetaforer, hvordan fungerer de, forklarer de, eller slører de det de vil forklare noget om?

Eksamen

En eksamensopgave kan bestå af en eller flere sportsartikler hvor opgaven vil være først at forklare hvad en metafor er, og hvordan den fungerer. Dernæst skal der findes metaforer i artiklen/artiklerne, og det skal forklares hvordan metaforerne virker.

Forslag til litteratur

Ulla Albeck: *Dansk stilistik* (især side 89-110), Gyldendal Uddannelse, 1997

Birgitte Darger m.fl.: *Begreb om dansk. Litteratur, sprog og medier*, s. 71-81, Daneklærerforeningens Forlag, 2009

Kasper Lezuik Hansen: *Kort og godt om kognitive metaforer*, Daneklærerforeningens Forlag, 2006

Peter Heller Lützen: *Det sproglige i dansk*, s. 39-51, Daneklærerforeningens Forlag, 2005

Jan Sørensen: *Stilistisk analyse*, s. 100-131, Systime, 2010